

Rembrandt van zijn Geslachten Os), maar — grooter wonder — ook een moreele schoonheid.

Wie een menschenpaar in zulk een verregaanden staat van dronkenschap zóó doordringend kan bekijken in houding en actie en expressie, en zóó levend waar kan weergeven, dat het stuitende als een sluier wegvalt en men slechts schoonheid ziet, heeft de allerruimste en allerdiepste menschenliefde bezeten.

De Heilige Franciscus predikte voor lieve vogeltjes en onschuldige vischjes. Steen heeft den Heiligen Franciscus overtroefd.

De schilder Reynolds heeft, als goedkoop profeet, van Steen gezegd, dat hij, als hij had gewild, de gelijke van Raphaël had kunnen worden; de schrijver Heine heeft, met meer enthousiasme dan oordeel, hem zoo groot als Raphaël geacht; de kunsthistoricus Bredius, de beste beoordeelaar van de drie, heeft, bezadigder, hem „onzen grootsten schilder (der 17de eeuw) na Rembrandt” genoemd.

Grooter dus dan Hals, grooter dan Terborch, grooter dan Vermeer. Het is, ook als het juist is, gemakkelijker gezegd dan bewezen. Natuurlijk kan men zich spenen van een bewijs, met een beroep op de klassieke uitspraak, dat het hart dikwijls bij machte is een oordeel te vellen, waar de rede nog moet passen; doch daar mag het met rede begaafd wezen, dat de mensch is, geen vrede mede hebben. Wél is de eerste mensch begonnen met een onnadenkendheid, sedert echter is de mensch een denkend wezen, en zag daar zelfs een tijdlang, in de duistere Middeleeuwen (tusschen de 17de en de 20ste eeuw) het bewijs in, dat hij bestaat. De mensch is niet alleen schoonheidszoeker, hij is ook zoeker tout court. De schoonheidszoeker is slechts een stukje van den zoeker. De mensch wil niet alleen genieten, hij wil doorgronden en begrijpen, wat hij geniet. Het is de andere, de betere helft, van zijn wezen.

Er is een aesthetische maatstaf, zooals er een moreele maatstaf is. Maar er is geen aesthetisch geweten, zooals er een moreel geweten is. Er zou dus wel veel aan de zuiverheid van den maatstaf ontbreken, indien het moreele geweten ons niet een hulp was. De gezindheid jegens den medemensch, en jegens de natuur in het algemeen, is een (onbewust erkende) belangrijke grondvest der kunst, en laat zich in niet geringe mate gelden ter bepaling der kunstwaarde. Bij ongeveer gelijke waarde der zoogenoemde kunstfactoren, zal die gezindheid, (de religiositeit, het menschelijk geweten tegenover de natuur) den doorslag geven.

De huwelijksverhouding is zulk een fundamenteel iets in de verhouding tusschen twee menschen van verschillend geslacht, dat voor een belangrijk deel hun waarde als mensch mag worden bepaald naar het huwelijks-